

Könyvszemle

Nemek és igenek

A könyv címe kissé félrevezető. A két kiváló pszichoanalitikus a nemekkel és igenekkel fricskát ad az olvasónak. Nem a társadalmi nemről szól ugyanis a könyv, hanem valami egész másról. A budapesti pszichoanalitikus és tudománytörténész Mészáros Judit négy kiváló interjújában és a svájci és összeurópai klasszikus pszichoanalízis egyik vezetője, Haynal André, azaz Haynal András öninterjújában és két esszéjében bemutatja, hogyan vált valaki vezető pszichoanalitikussá a 20. század közepi Európában. Nem a szerzői szándékban, hanem az olvasói hatásban dezillúziós könyvről van szó. Azt váránk, hogy a „magyar származású” Haynal André elmondja, milyen volt egy nagy múltú történelmi, erdélyi polgári családban, liberális értelmiségi hitvallás keretében, Erdélyben és Budapesten felnőni, s hogy ennek a szemléletnek milyen szerepe van a mai világgal szembeni ellenállásban. Ehelyett azt kapjuk, márpedig a hivatásos pszichoanalitikusok rendkívül érzékeny és mindennel szembeérvő, ugyanakkor nem cinikus és nem feszültségnövelő attitűdjével, hogy rendkívül nehéz volt egy nagypolgári orvos családban felnőni. Nem volt kikövezett út egy szigorú kálvinista, személytelen és sokszor érzelmeit visszafojtó anya és egy munkamániás, feltehetően szoknyavadász, a gyermekkel szemben inkább követelményeket és szigorot, mintsem szocializáló beszélgetéseket megvalósító és ugyanakkor igen gyakran tá-

vol lévő apa mellett felnőni, és megtalálni azt a liberális értékrendet, amely Haynal Andréra annyira jellemző lesz. Nemcsak a pszichoanalízis, de a 20. századi magyar eszmetörténet és családtörténet szempontjait is fűszerezi, hogy ez a szigorú és az interjúban igen kevésbé liberálisnak leírt apa nem más, mint a magyar orvostörténet egyik 20. századi kultuszfigurája, Haynal Imre. A kiemelkedő belgyógyász, rendíthetetlen tartású orvoskollega, sok-sok tucat ember megmentője és bújtatója, aki az 1950-es évek nehézségei közepe is példás orvosi magatartást mutatott, klasszikus orvoscím volt, akit mint apát egyáltalán nem könnyed liberális mesefiguraként ismerünk meg fia beszámolójából.

A könyv rendkívül érdekesítően mutatja be a családtörténet keretében azt az összetett értékrendet, amely az egykorvolt magyar polgárságot jellemezte. Szeretném hangsúlyozni, hogy Haynal számára egy egykorvolt világról van szó. Haynal Andréban semmilyen nosztalgia nincs. Úgy érzi, hogy a monarchia egykori világa, amelyben a kétnyelvűség természetes volt, s amelyben az is természetes volt, hogy a rokonok hol Csernovicben, hol Breslauban, hol éppen Bécsben kóvályogtak az egyetemen, mára végleg eltűnt, és sokféle gondunk forrása is valójában ebből fakad. Egy hasonló munkát ismerek, bár az nem interjúkon alapul. A szintén magyar pszichoanalitikus Franz Alexander, azaz Alexander Ferenc *The Western Mind in Transition: An Eyewitness Story* című, a hidegháború

közepén megjelent könyvének első része egy Haynal André életét közel fél évszázaddal megelőző korszakot mutat be a pszichoanalitikus szemével, Alexander Bernát és körének, a századforduló nyüzsgő Budapestjének világát, mint az egykorvolt harmónia világát.

Haynal André könyvének különös érdeme, hogy miközben a pszichoanalízis történései számára fontos forrás, emellett a magyar eszmetörténet és családtörténet számára is elengedhetetlen. Mészáros Judit méltó partner. Minden tolokodás nélkül, de a kínos témákra is igen érzékenyen (Milyen szerepet játszottak életedben a nők? Kik voltak az első fontos női szereplők? Miről beszéltek ezzel vagy azzal?) visszatérve hozza ki interjúpartneréből az igazi önvallomást. Megtudjuk azt, hogy milyen nagy szerepet játszott Haynal André szocializációjában az egyik oldalon az a szigorú, mind emberi tartásában, mind pedig elvárt tudásrendszerében az a humanista értékrend, amit a budai ciszterek jelentettek számára. Miért volt fontos a családnak, hogy olyan messzire járjon iskolába? Azért, mert a közeli rendház túl jobboldali volt. Mi mindent tanult meg a jövőre orvos a kultúra értékeiből és a nehéz helyzetekkel való szembenállásból az atyák világában. A másik rendkívül érdekes mozzanat, hogy milyen fontos szerepet játszott egy apapótlék nagybácsi, az ideszármazott, főképp német nyelvű, részben zsidó menekült, akinek Haynal André nemcsak az üldöztetésekkel kapcsolatos érzékenységet, hanem a német kultúrára érzékeny antennákat és a német nyelvet is köszönhet. A nehéz 50-es éveket, 1956 drámai heteit André Haynal, az emigráns, mindenféle patetizmus nélkül, tárgyyszerűen jellemzi. Tárgyszerűen írja le, milyen véletlenek sorozatának köszönheti, hogy éppen időben meg tudott szököni, mint az egyik forradalmi

diáktanács vezetője, s azt is részletesen és patetizmus nélkül mutatja be, hogyan válik az 1960-as, 1970-es években Svájcban először német nyelvű, majd francia nyelvű pszichoanalitikussá. Hogyan jeleníti meg a középutas kompromisszumokra törekvést mind az európai, mind a svájci Pszichoanalitikus Társaságban. Mindezt a pszichoanalízis történése számára rendkívül adatgazdagon, mégis mindenféle személyes hőieskedés nélkül mutatja meg. Úgy kapunk betekintést a pszichonanalitikussá válás szocializációjába, hogy egyúttal állandó őszinte visszanezést is kapunk, s ha úgy tetszik, Haynal André saját pszichoanalízisét is végigkísérhetjük. Azt, ahogyan szembenézett saját szüleihez való viszonyával és múltjával.

A könyvet kiválóan szerkesztett teljes Haynal André bibliográfia egészíti ki, valamint két tanulmányának fordítása a depresszióról és a kreativitásról, illetve a fanatizmusról. Az öninterjú ugyancsak a fanatizmus kérdéseit próbálja feszegetni, s az irracionalitás kérdései körül mozog. A recenzensnek egyetlen csalódása van a könyvvel kapcsolatban, miközben egy rendkívül vonzó személyt ismerünk meg. Haynal André többszöri nekifutásra is nagyon keveset ad arról, hogy mit is tud értelmezésként nyújtani a pszichoanalízis a 20. századi szörnyűségek, mézárások és kulturális pusztítások és önpusztítások világáról. Az egyszerre interjúalany és szerző André Haynal többször figyelmeztet fenyegetően, hogy újra csillognak a nacionalizmusok és újabb és újabb fanatizmusok jelennek meg a világban. De valahol elmarad az igazi adalék, hogy mit is tud nyújtani ezek megértéséhez a pszichoanalízis. Igazából egy bölcs, idős úr figyelmeztetéseit kapjuk arra nézve, hogy vigyázzunk, mert sok minden gonoszság fogalmazódik meg újra és újra, s ezek a korábban itt, Euró-

pa területén ismeretlen új gonoszságokkal egészülnek ki. Nagyon józan figyelmeztetések is, ahogy az a józan lemondás is, ahogy Mészáros Judit többszöri inzisztenciájára sem hajlandó igazán megmondani, hogy az utóbbi húsz évben hazajárt pszichoanalitikus Haynal valójában miért is csalódott a magyar társadalomban és a magyar jövőben. Miért nem találja olyan vonzóknak, amilyenek az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején látta a megújuló Magyarországot? Talán épp azért, mert ez a megújulás nem igazán újat, hanem számos volt gonoszság újra felmerülését hozta. A tapasztalt pszichoanalitikus

számára a magyar közeg unalmassá válik a saját kegyetlenségével. Kiábrándító tükröt érez itt a recenzens. Ugyanakkor hiánylom, hogy igazi értelmezést adna, a bölcs ember értelmezését arra, hogy mi is a funkciója az újraéledő fanatizmusoknak. Talán ez az, ahol a pszichológia és a pszichoanalízis elkerülhetlenül le kell, hogy tegye a tollat, s valamilyen tágabb társadalomelmélet felé kell mutatnia? (*André Haynal és Mészáros Judit: Némek és igenek – magántörténelem és pszichoanalízis. Budapest: Oriold és társai, 2012, 285 p.*)

Pléh Csaba
az MTA rendes tagja

Laza hálók szorításában

Léteznek furcsa, érdekes pillanatok az ember életében – túl jón és rosszon –, amikor a mindennapi élet sodrását kiiktatva elkezdünk különböző dolgokon, időnként pedig bizonyos szavak értelmén, igazi jelentésén gondolkodni. Csak úgy. Váratlanul bevillan a szó (amely természetesen sokkal több, mint egy „szó”), körüljárjuk, forgatjuk, majd ugyancsak hirtelen valami visszatérít minket a fősodorba. Mi az érték, a véletlen, a határ, a semmi? Mi a kapcsolat? Hogyan működne, vagy nem működne a világ *kapcsolatok* nélkül? Erre nem lehet válaszolni, de arra talán igen, hogy *hogyan működnek* a kapcsolatok. „Mikor Maria Goretti szentté avatták, s anyja és testvérei ott állottak a Szent Péter-templomban – ahogy a gyilkos is, aki már kiszabadult, és most harmadrendű ferences barát volt, ott szorongott az ünneplő tömegben –, sokan hümmögtek. Maria Goretti a tisztaság és az ellenállás szentje volt. De sok anya élt Nápolyban és Salernóban, aki a vállát vonogatta. »Az én lányom is ellenállt« – mondták ezek az anyák, mikor a rádió közvetítette a szentté

avatás ünnepségét. – »Mindenhez összekötés kell« – mondták az idősebbek.” (Márai Sándor: *San Gennaro vére*, 70–71.) Mi módon jöhet létre két vagy több pont (cselekvő) összekapcsolódásából egy újabb értelem, egy újabb lehetőség, egy újabb létező? Mindebből miként lesz tőke és az mire használható? Hogyan használjuk a kapcsolati tőkét, ha más utak járhatatlanná válnak? Sik Endre nemrégiben megjelent könyve ezeket, és az ezekhez hasonló kérdéseinket járja körül, s válaszol is rájuk. A szerző egyúttal missziót is vállal: a szociológia népszerűvé tételének, újrafelfedezésének, egyszersmind kvázi megmentésének misszióját – mivel mostanában olyan érzsünk lehet, hogy valami rejtélyes erő ellenáll a társadalomtudományoknak. Ez a munka komolyan vett, empirikusan megalapozott tanulmányok logikusan egymásra épülő láncolata, mindenki számára „emészthetően”, vagyis: olvasmányosan, érthetően és értelmezhetően, de ahogyan haladunk előre lassan arról is képet kapunk, hogyan lesz egy tanulmánykötet több mint a benne összegyűjtött tanulmányok összessége, majd végül igen súlyos, morális kérdésekkel találjuk szemben

magunkat. Ezek megtalálását az olvasóra bízjuk. Az első fejezetben a további értelmezhetőséghez nélkülözhetetlen elméleti alapokat fekteti le a szerző, tisztázza a különböző társadalmitőke-, kapcsolatitőke-elméleteket a jelentősebb szakirodalom felhasználásával. (*Bóklászás a társadalmi tőkétől a kapcsolati tőke felé*). A téma elméleti tisztázása és szakirodalmi áttekintése után, a második fejezetben (*A háztartás és a háztartások közötti munkacsere*) szociografikus elemzéseket kapunk a háztartások közötti segítségcsere és viszonzások világából, vizsgálva és érthetővé téve a kapcsolatok működését. Megtudhatjuk, hogy a kaláka egy népzenei együttes nevével többet jelent, hiszen a puha szocializmus idejében ezek a háztartások közötti kapcsolati viszonyok egyfajta kölcsönös teremtő/termelő erővel bírtak. Mindezt a kényszer szülte, de működött... A harmadik fejezet a kapcsolatokat és kapcsolati hálókat – az elmúlt és a még létező – gazdasági mechanizmusok oldaláról tárgyalja. Közös nevező a munkaerőpiac (*Behálózott gazdaság*). Itt is – mint a könyvben másutt is – egyszerre szórakoztató és elszomorító, időben és térben sokfelől válogatott empirikus példákat találunk a megértéshez. Vajon létezik-e közös pont a késői szocializmus második gazdaságának alkalmi munkaerőpiaca és az ötven évnél öregebb szociológusok között? Erre is van válasz. A negyedik fejezet már nem az egyszerű kölcsönhatásokon alapuló kapcsolatokat vizsgálja, hanem egy bizonyos tulajdonságokkal rendelkező kapcsolati hálót (*Taxisbloká és Robin Hood*). A gyors összeállítás és szétesés, a háló hatékonyságának és sebezhetőségének okait és okozatait érthetjük itt meg. Foglalkozási szubkultúrák jellemzéséből kiderül: miért keselyű a hiéna? A könyv az ötödik fejezetben (*A szocializmus diszkrét „Aczél” hálója*) éri el szándék

kolt vagy szándékolatlan csúcspontját. Úgy tűnik, a szerző erre a fejezetre fókuszál, és e rész okán – melyben némi irónia és humor segítségével szelídülnek meg a szocializmusra oly jellemző kapcsolati viszonyok – oly fontos a társadalmi és kapcsolati tőke elméleti alapjainak megértése. Ezért kicsit hosszabban időzünk e rész tárgyalásánál. A bizonytalanságok és kockázatok mai, második modernitásából (Ulrich Beck: *Die Modernisierung der Moderne*) némi nosztalgiával tekintünk vissza a kapcsolatok akkori struktúrájára és azok kiszámíthatóságára. Ám hiába gondolnánk nosztalgiával a már-már a múlt kódébe vesző szocializmus diszkrét bájára, nem szabad kísértésbe esni: az a világ nem/sem volt jó. Tönkretette a lelkeket, az „egyszer majd mi is kérni fogunk öntől valamit” elv állandó feszültségben tartotta a színdarab szereplőit, azokat folyamatosan és folytatólagosan elvtelenségre készítette, s ennek (is) isszuk erjedő gyümölcslevét még ma is. A kapcsolati hálót is csak a piaci logika működteti, a kapott szíveségért valakinek, valamikor, valahol (vissza) fizetni kell, és a fizetés módja bizonytalan. Egy társadalom, ahol mindenki mindenkinek farkasa, egyszersmind elvtársa (volt?). Az aczéli korszak világlátásának és érzületeinek megértésében ismét Márai segít nekünk: „Ezért az erőszakos hatalmi rendszerek titokban többre becsülnek egy tudóst, egy író, aki a rendszer hatalmi körzetében marad, de nem lép be a pártba, nem lelkenedik a fasizmusért vagy a kommunizmusért. Egyféle csendes, morgó, de mindenestől ártalmatlan világnézeti ellenzékben marad, de otthon van, dolgozik, s az erőszakos rendszer ezt mondhatja saját tömegeinek és a világnak: látjátok, nem vagyunk mi olyan barbárok... Ez az ember ellenünk érez és gondolkodik, de mi megtűrjük, kenyeret adunk neki, nem kényszerítjük

meggyőződésével ellentétes mutatványokra és kijelentésekre.” (Márai Sándor: *San Gennaro vére*, 149–150) Az elvtársiasság elvtelensége olyannyira beépült az akkori társadalomba, hogy a lenyomatok továbböröklődése az egyik legjobban sikerült hosszú távú projektünk lett. A bemutatott (akkori) való-világban nem bízott – mert nem bízhatott – senki senkiben, a múlt megidézése egyszermind magyarázattal szolgál a jelen állapotaira is: bizalmatlanság, boldogtalanság és ellenségképek. Ebben a fejezetben hosszú expozíciós idővel készült pillanatfelvételt kapunk, amin a kép szereplői egyáltalán nem vigyorognak, vagy ha mégis, akkor a vigyor igen kényszeredett. Mindeközben a mi mosolyunk is keserű, hiszen olyan érzésünk támad, hogy az idő mint anyag megmerevedett. Konkrétan fogalmazva: (közép-) keleten a helyzet változatlan. Most a szociológus mondja el nekünk

a laikus tapasztalatát: „igen, ez akkoriban már csak így ment és megy ma is”. A fenti gondolatmenet a hatodik fejezetben él tovább (*Kapcsolati tőke a posztoszocializmusban*), a hetedik fejezet pedig egyszerre szól a reményről és a reménytelenségről (*Kapcsolatérzékeny útfüggség*). Kimozdítható-e valami a pályájáról, ha azt a valamit rendkívül erős vonzási energia tartja az úton? Azokban a furcsa, érdekes pillanatokban, amikor az embernek van ideje az olyan szavak értelmén gondolkodni, amelyek egy puszta szónál többet jelentenek, a *kapcsolat* szó már kevesebb (vagy mégis több) feladatot ad nekünk. Született egy könyv a „kapcsolat”-ról. Kötelező irodalom. (Sik Endre: *A kapcsolati tőke szociológiája*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2012, 204 p.)

Herendi György

doktorandusz

ELTE Társadalomtudományi Kar

Té mi vagy?

Útitárs, vagy tettestárs?

*Az, ki hajótört, fél,
még ha nyugodt is a víz
(Ovidius)*

Vida Gábor a *Studia Physiologica* 2012-es évf. 18. számában közölte a *Honnan hová Homo? Az Antropocén korszak gondjai* című írását.

Mi is az, hogy antropocén? Ez új földtörténeti időszak, amelyet az emberiségnek a földi környezetre való növekvő hatása miatt különíthetünk el a korábbiaktól.

Mint biológus (és sokszoros nagyapai minőségemben is), továbbá mint az emberi életközösségek, a jövő nemzedékek kilátásában érdekelt kutató-tanító ember nagy érdeklődéssel láttam az olvasásnak. Vida Gábor tanár urat évtizedek óta ismerem, mindig

kíváncsisággal várom motivált, személyiségét maximálisan „odatevő” véleményeit korunk, világunk, közösségeink sorsát érintő kérdésekről. S bár, bevallom, néha eltér a véleményünk, tisztelem mély felelősséget és jogos aggódást sugalló, emócióktól sem mentes motivált gondolatait, még ha álláspontjaink a kilátásokra és a megoldásokra nézvést nem is mindig azonosak.

Az első tizenöt-húsz oldal egy olyan geohistorikai kirándulásra viszi el az olvasót, amely számomra „lerágtam a körmömöt” szintű izgalmakat okozott. Vida Gábor fölnyenes könnyedséggel kalauzol el bennünket a 13,5–14 milliárd éve valószínűsített „Nagy Bumm”-tól (amelyből talán több is volt egyes mai nézetek szerint) a bioszféra kezdeti feltételeinek kialakulásán át az ember és az emberi társadalom ökológiai hatásainak bemutatásáig.

A csillagközi gáz és porfelhő „csomósodása” mintegy 4,6 milliárd évvel ezelőtt nukleáris fúzióval vezetett el Napunk kialakulásához, majd ebben a léptékben viszonylag gyorsan, 50–100 millió év alatt a Naprendszer bolygónak formálódásáig. Döbbenetes az ív, elképesztő az idő dimenziójának érzékeltetése, az idő történetének kezelése Stephen Hawking szellemi magasságának igényével. Ez az a tudás, amely Vida Gábor személyiségén átszűrve közel hozza a geobiológiai történelmet, káprázatos élményt nyújt. Repülünk a milliós-tízmillió években mért kozmológiai térben, és „alattunk” kialakul galaxisunk, Naprendszerünk, majd a szó szoros értelmében meg-elevenedik Földünk mintegy 4,5 milliárd éves története, az aszteroidabecsapódásoktól kezdve a nagy klimatikus katasztrófákon át egészen az *Azolla* növényke jótékony szimbiózisáig a nitrogénkötő cianobaktériumokkal. Újra ismerkedünk a Fourier-féle „üvegház”-jelenséggel, és ebben a szén-dioxid szintjének elsődleges fontosságával a földfelszíni hőmérséklet szabályozásában.

A cseppfolyós víz feltehetően négy milliárd évvel ezelőtti megjelenése után az első életnyomokat 3,3–3,5 milliárd évesnek tartják. Ezt követi mintegy kétmilliárd év alatt a soksejtű élet kialakulása. Vida Gábor mintegy helyszíni közvetítést ad a gyorsulási-lassulási lüktetésről, ami ezután következett. Az első szerves vegyületektől a baktériumszerű organizmusok kialakulásáig eltelt idő, és az első sejtes élet megjelenése utáni evolúció viszonylag nagyon lassú, főleg ahhoz képest, amennyinek ma a földtörténeti középkorban, a Mezozoikumban domináló dinoszauruszoktól az első emlősállatok (kb. 200 millió év), illetve az előember/ek megjelenéséig eltelt (mintegy ötmillió év) időszakot gondoljuk. A bioszféra kialakulása során tehát az egyik

legnagyobb és legizgalmasabb kérdés az egysejtűek után, a soksejtűek megjelenésének korai és viszonylag lassú scenáriója. Az olvasó szinte fizikailag érzékeli a feltehetően kozmikus katasztrófát követő gyorsulást, kezdve a dinoszauruszok kihalásától az azt követő utolsó 65 millió évben történetekig.

A harmadkori (tercier) történet paleocén-eocén-oligocén-miocén-pliocén állomások után megérkezünk a jégkorszakba, a pleisztocénba, és egyértelművé válik a klimatikus lüktetés és a légkör összetétele közti oksági kapcsolat. A táplálékláncok működnek és a genetikai sokféleség (biodiverzitás) nagyon lényeges evolúciós rugalmasságot biztosít.

Az ún. *fenntartható* bioszféra tehát azt jelenti, hogy bőséges energiaforrással (Nap) rendelkezünk, a táplálékláncok redundánsan biztosítottak, zártak az anyagciklusok (hulladékmentesség), és a biodiverzitás hatalmas hatékonyságot, adaptációs képességet biztosít.

Vida Gábor – és vele olvasói – megérkeztek, maradván az analógiánál, „csikorgó fékekkel” a klíma-bioszféra és az emberi tevékenység közvetlen kapcsolatának kérdéséhez. Gyorsul az idő, már száz és tízevekről beszélünk, személyessé, közvetlenné válik a tetten érhető felelősség, a teendők kikerülhetetlenül és (tetszik, nem tetszik) könyörtelenül halmozódó sürgető követelése.

Vida Gábor írásának legkritikusabb részéhez értünk, már nemcsak kitérő szemekkel bámészkodó útitársak vagyunk ebben a térben és időben kozmikus kirándulásban, hanem hirtelen aktív résztvevőkké lépünk elő érintettként és cselekvőként egyaránt. Orvosi szlenggel szólva, eddig az egészség-betegség „anamnézisének” leírásáról, illetve diagnosztikájáról volt szó, most elérkeztünk, és halaszthatatlanul előttünk áll a terápia kérdése. Személyes döntéseket kell hoznunk, mert már

a saját és utódaink életéről van szó. Immár tettestársak vagyunk!

A kedves (és gyanútlan) olvasó szemlélőből egyszeriben döntéseiben felelős szereplővé válik. Az eddigi magas professzionalitással vezetett szakmai leírás hirtelen átvált kétségbeesett ébresztő-felrázó írássá. Ott találjuk magunkat és kortársainkat egy versengve növekvő fogyasztási igényekkel, egy növekedés-kényszerrel sújtott globalizált világgazdaságban, szűkülő energiaforrásokkal és termőfölddel, klímaváltozással és pusztuló természeti környezettel. A szerző egyre sokkolóbb érvekkel állítja, hogy a ma embere és döntéshozója nem lát egy-két évnél messzebb, s vakon hisz saját problémamegoldó zsenialitásában.

Vida Gábor tudományának ökológiai következtetéseit képviselve, ebben a szakaszban már kevesebbet tud mondani, mentségére szólva, a sokkal több nem is nagyon lenne lehetséges. Hadd tegyem hozzá mindjárt, hogy ez sajnos természetes, így van az emberi betegségek legtöbbszörénél is, a terápia, a nem kívánt káros mellékhatások, az egyedi és etnikai (genetikai) és környezeti (akár epigenetikai) eltérések is nagyban csökkentik a többé-kevésbé hatásosnak igazolt beavatkozások sikerének esélyét.

A megoldás (vagy szerényebben a megoldás fele vezető úton való elindulás) nyilvánvalóan országokon, földrészekén átívelően csakis globális lehet. (Ez az okkal, ok nélkül sokat kárhoztartott globalizmus egyik nagyon pozitív példájaként adódik.)

Bár feltételezhetjük, hogy a természetnek még vannak alternatív „megoldásai” a katasztrófa elhárítására, ez nem jelent felmentést az azonnali teendők kijelölése alól. Tanultunk-e valamit a földtörténeti múltunkból? Képesek vagyunk-e ellenállni hosszabb perspektívájú kilátásaink érdekében a rövid távú (vélt)

előny szerzésnek? Amennyiben abból indulunk ki, hogy a légkör CO₂-tartalma és a klíma összefüggése az elsődleges célpontja a beavatkozásnak, ennek módosítására a legeredményesebb eljárás Vida Gábor és mások szerint is az intenzív és azonnali erdőtelepítés, és az erdőirtások radikális leállítása. Ez a széndioxid jelentős részének biológiai kivonását jelentené a légkörből.

Emellett számos olyan elemet („menekülési utat”) lehetne még említeni, mint a széndioxid-kibocsátási kvóta szigorú és szankcionáltatott korlátozása (nemzetközi szinten), továbbá mesterséges kivonása és elnyelése felszín alatti, a szén-dioxid hosszú távú és biztonságos tárolására alkalmas rétegekben. Nem feledkezhetünk el a technológiai fejlődés adta lehetőségektől, s az így megvalósítható hatékonyabb energiaelőállításról, -szállításról és -felhasználásról sem.

Vida professzor számos morális kérdést is felvet, két ábrájában is korunk „sikeres” emberképét, illetve a hét főbünt és erénybeli megfelelőjét idézi. E sorok írója teljesen egyetért azzal, hogy a hideg, technokrata megoldások sosem lehetnek teljesek, a „tudásalapú”, a vélt racionalizmusba hajló társadalom helyett etikaalapú társadalom lehet csak igazi társadalomeszmény. Ez nem olcsó moralizálás, hanem a *Homo sapiens* egyedül etikus, egyedül racionális viselkedése. Ennek pedig elválaszthatatlan része a bioszféra preventív védelme és megőrzése a jövő generációi és a teljes élővilág számára. Vida professzor írása egy felelős gondolkodó ember értékes alkotása, amit örömmel ajánlok tanulságul minden útitársnak és tettestársnak. (*Vida Gábor: Honnan hová Homo? Az Antropocén korszak gondjai. Studia Physiologica. 2012/18.*)

Falus András

genetikus, immunológus, az MTA rendes tagja

CONTENTS

Sovereignty in the 21st Century: Ideas, Realities, Illusions

Guest Editors: György Hunyady and Mihály Simai

György Hunyady – Mihály Simai: Introduction	370
József Bayer: The Political Theory of Sovereignty	374
Péter Erdő: Sovereignty and the Church	383
György Csáki: Globalisation and Economic Sovereignty	392
Vanda Lamm: International Protection of Human Rights and the Sovereignty of States ...	401
Péter Halmai: European Integration and National Sovereignty. New Dimensions of Economic Governance	411
Mária Ormos: On Sovereignty, with Special Reference to Hungarian History in the 16th–21st Centuries	422
Orsolya Völgyesi: Constitutional Independence and Economic Freedom (The Question of Sovereignty in the Political Discourse of Ferenc Kölcsey and the Hungarian Reform Opposition 1832–1833)	432
György Hunyady: Experiencing Personal Sovereignty and Defencelessness	438
Géza Balázs: Language Sovereignty: The Changing Position of National Languages and Cultures in Relation to Self-Determination and Identity	453
Mihály Simai: Sovereignty in the Evolving Multilateral System of the 21st Century.....	459

Study

Ágnes Veszelszki: Folksonomics	468
András Holl: Surfing the Swell of the Information Deluge	473
János Verebics: Domain Registration Policy and Industrial Self-Regulation	479
László Rosta: 80 Years of Neutron Research and Its Recent Social Impact	488

Academy Affairs

Awards	498
--------------	-----

<i>Outlook (Júlia Gimes)</i>	502
------------------------------------	-----

<i>Book Review (Júlia Sipos)</i>	506
--	-----